

4.1. Starozákonní jazyky, písmo a psací materiál

4.1.1. Starozákonní jazyky

Hebrejšтина - semitský jazyk severozápadní skupiny; jejímu vzniku předcházelo několik vývojových forem, které lze souhrnně označit jako kananejšтина - eblajšтина (2. pol. 3. tis. př. Kr.), ugaritšтина (1. pol. 2. tis. př. Kr.), jazyk dopisů z El-Amarna (14. stol. př. Kr.)

3 hlavní vývojová stadia biblické hebrejštiny - 1) cca 1200-1000 př. Kr. - nejstarší starozákonní texty (např. Debořina píseň); 2) cca 1000-586 př. Kr. - "zlatý věk" hebrejštiny (např. nejstarší části Iz); 3) 586-2. stol. př. Kr. - pozdní fáze (vlivy aramejské a řecké)

Aramejšтина - semitský jazyk příbuzný hebrejštině; počátky snad v části amorejské migrace kolem r. 2000 př. Kr. - tzv. protoaramejci; v 1. pol. 1. tis. př. Kr. se stává aramejšтина úřední řečí celého Předního Východu - po babylónském zajetí začne jako hovorový jazyk pomalu vytlačovat hebrejštinu (ta se posléze stane jen řečí liturgickou a jazykem vzdělanců)

Převážná většina SZ v originále napsána hebrejsky - aramejsky pouze malá část (Gn 31,47; Jer 10,11; Ezd 4,8-6,18; 7,12-27; Dan 2,4-7,28)

Hlavní charakteristické rysy starověkých semitských jazyků - základní význam slova je dán kořenem (skupinou 3 souhlásek, z níž se odvozují všechny gramatické tvary); skloňování je nahrazeno předložkami nebo speciálními vazbami; přivlastňování se vyjadřuje příponami

Sloveso označuje v první řadě nikoli čas, nýbrž vid (dokonavost a nedokonavost); větná skladba je jednoduchá (bez složitých souvětí); slovník není příliš bohatý kvantitativně, ale kvalitativně (široké významové spektrum); vyjadřování je konkrétní, až zemité, ale též barvitě a schopné vystihnout jemné psychologické odstíny

Řečtina - tzv. "obecné nářečí", tj. forma helénistické řečtiny, rozšířená u národů vých. Středomoří po Alexandru Velikém (od konce 4. stol. př. Kr.); ve SZ byly původně řecky napsány jen Mdr a 2 Mak - všechny deuterokanonické knihy se však dochovaly jen v řečtině

4.1.2. Písmo a psací materiál

Písmo - v Kanánu (konkrétně při syropalestinském pobřeží) bylo v 1. pol. 2. tis. př. Kr. vynalezeno hláskové písmo: obrovské zjednodušení oproti komplikovanému klínovému písmu slabičnému (zajímavou kombinací těchto 2 typů představuje ugaritská klínová abeceda asi z 15. stol. př. Kr.); hebrejská abeceda má 22 (souhláskových) znaků, text se píše zprava doleva

Vývojové fáze kananejského resp. hebrejského písma dokládá velké množství archeologických nálezů mimobiblických textů - protosinajské písmo, blízké piktogramům (cca 1500 př. Kr.), kananejské resp. fénické (cca 1400-1000 př. Kr.), starohebrejské, hranaté (1. pol. 1. tis. př. Kr.), aramejské, zaoblenější (od 5. stol. př. Kr.), klasické hebrejské, tzv. kvadrátní (od 3. stol. př. Kr.)

Psací materiál - kámen, ve formě obelisků nebo desek (sloužil v nejstarších dobách k vytesávání důležitých dokumentů), tabulky, buď dřevěné (potážené vrstvou vosku, do níž se psalo rydlem) nebo hliněné (různé velikosti), na něž se psalo zvlášť seříznutým dřívkem, se spojovaly do diptycha nebo polyptycha; podobným materiálem byla ostraka (střepey, užívané ke stručným záznamům)

Papyrus - používán v Egyptě od 4. tis. př. Kr. až do 7. stol. po Kr. a běžně rozšířen po celém starověkém orientě; vyráběl se z proužků dužiny šáchoru papírodárného (*Cyperus papyrus* - tehdy hojný zvláště v nilské deltě), které se položily ve 2 vrstvách napříč přes sebe, slepily a slisovaly; představuje materiál sice křehký, ale v suchu uchovatelný po dlouhou dobu

Pergamen - užívání doloženo v Babylónii už na poč. 2. tis. př. Kr.; byla to zvláštním postupem upravená (tj. změkčená, očištěná, napnutá a vyhlazená) oslí, ovčí nebo kozí kůže, která jakožto cenný materiál sloužila k důležitým záznamům

Pergamen i papyrus se nejdříve natáčely na hůlku, čímž vznikaly svitky (u papyrových dosahovala délka až 10 m), popsané zpravidla jen na vnitřní straně; od 1. pol. 2. stol. po Kr. se objevuje kodex - papyrové či pergamenové listy úsporně popsané v několika sloupcích po obou stranách a na hraně spojené, takže několik dvojlistů vytvořilo sešit a několik sešitů knihu

4.2. Dějiny hebrejského textu SZ a příslušné rukopisy

Jelikož nemáme autografy (prvopisy) žádného biblického textu, jsme odkázáni pouze na opisy, které obsahují velké množství variant; ty se však v naprosté většině případů týkají jen gramatické a stylistické formy – biblickým textům chybí sice integrita kritická, ale nikoli dogmatická, tzn. že nauka v nich obsažená se uchovala neporušená

V dějinách hebr. textu SZ lze rozlišit 3 období: od prvopočátku do 1. stol. po Kr.; od 2. do 5. stol. po Kr.; od 6. do 10. stol. po Kr.

4.2.1. Prvé období

Existuje mnoho rukopisů s relativně velkou variabilitou textu, který je psán pouze v souhláskách; zdá se však, že krystalizují 3 hlavní typy textů: premasoretský, Samaritánský Pentateuch a text, který zřejmě sloužil jako předloha pro LXX

Doklady všech těchto typů byly nalezeny v jeskyních blízko Qumránu při severozápadním okraji Mrtvého moře; až do r. 1947 byl nejstarším fragmentárním biblickým rukopisem papyrus Nash, nalezený v Egyptě (úryvky z Dt ze 2. stol. př. Kr.); po náhodném objevu r. 1947 začíná průzkum 11 qumránských jeskyní, který vynesl na světlo množství rukopisů (asi z 1/4 biblických), datovaných mezi 3. stol. př. Kr. a 1. stol. po Kr.

Rukopisy zřejmě ukryli do jeskyní členové komunity esénů sídlící v Qumránu a zlikvidované Římany v r. 68 po Kr.; mezi nalezenými biblickými rukopisy jsou zlomky všech protokanonických knih kromě Est a z deuterokanonických Tob a Sir; nejznámějším qumránským rukopisem je zachovalý svitek Iz

Kromě Qumránu stojí za zmínku rukopisy nalezené ve Wádí Muraba'at při Mrtvém moři – útočišti vzbouřenců za Bar Kochbova povstání v l. 132-135 po Kr. (např. svitek 12 malých proroků) a rukopisy z Masady – býv. pevnosti Heroda Vel. na skalním ostrohu poblíž Mrtvého moře, kde se až do r. 73 po Kr. bránila skupina odbojných Židů proti Římanům (např. hebr. svitek Sir)

Zmíněné nálezy mají pro poznání dějin hebr. textu SZ nesmírný význam nejen tím, že nás výrazně přibližují době, kdy tyto dějiny začínají, ale především jako doklad faktu, že text, který dnes máme v rukou je autentický – dochoval se nám od nejstarších dob bez podstatných změn

4.2.2. Druhé období

Od 2. do 5. stol. po Kr. se prací zákoníků (sóferím) ustaluje jednotná podoba souhláskového textu; tito židovští učenci shromažďují dochované biblické rukopisy, provádějí systematickou selekci rukopisů určitého (premasoretského) typu a opatřují biblický text vysvětlivkami nejasných míst - začínají tedy provádět jeho kritickou recenzi; dotyčná selekce ovšem způsobila, že rukopisy z tohoto období prakticky chybí

4.2.3. Třetí období

Masoreté (tradenti) v rabínských školách navazují na práci zákoníků jednak tím, že ustalují i výslovnost textu – konsonantní text vokalizují (ze dvou punktačních systémů se oproti supralineárnímu babylónskému prosadil sublineární palestinský z tiberiadské školy), jednak připojením celé řady poznámek (např. o počtu veršů, slov apod.), které tvoří kritický aparát zvaný masora (finalis, marginalis – magna, parva); záměrem je co nejdůvěrnější uchování a fixace biblického textu

Z rukopisů, které jsou vesměs dílem rodiny Ben Ašerů, lze uvést Káhirský kodex z 9. stol., obsahující Pozdější proroky, Aleppský kodex (podle syr. města Aleppo, kde byl až do požáru v r. 1948 uchovávan – dnes v Jeruzalémě) z 10. stol., obsahující celou Hebr. bibli, a Petrohradský kodex z poč. 11. stol. – nejzachovalejší biblický rukopis z masoretského období, který je podkladem dnešních kritických vydání Hebr. bible

4.3. Starověké překlady SZ a nejvýznamnější rukopisy

4.3.1. Překlady řecké

Nejstarší je LXX, vzniklá v Alexandrii pro účely řecky mluvící židovské diaspory ve 3.-1. stol. př. Kr. (srov. legendární zprávu apokryfního Aristeova listu); nejlépe je přeložen Pentateuch a dějepisné knihy; LXX znamená i kulturní a teologickou transpozici SZ (např. překlad hebr. JHVH řec. Kyrios, vysvětlující glosy, vyhýbání se antropomorfismům); LXX se stala v 1. stol. po Kr. pro svou jazykovou blízkost biblí rané církve

Kromě zlomků z Qumránu (dokazujících užívání LXX i v Palestině) a egyptských papyrů Chester Beatty (ze 2.-4. stol. po Kr., v Dublinu) patří k nejdůležitějším rukopisům majuskulní kodexy obsahující rovněž NZ – Vatikánský (B, ze 4. stol. po Kr., ve vatik. Knihovně), Sinajský (S, ze 4. stol., objevený K. von Tischendorfem 1844 a 1859 v klášteře sv. Kateřiny na Sinaji, dnes v Londýně), Alexandrijský (A, z 5. stol., v Londýně), Efrémův (C, z 5. stol., ve 12. stol. přepsán traktáty sv. Efréma, dnes v Paříži)

Jako reakce na přijetí LXX křesťany vznikají ve 2. stol. po Kr. v židovském prostředí další překlady – Aquilův (až otrocky doslovný), Theodotionův (volnější, bližší LXX), Symmachův (spojuje Aquilovu věrnost hebr. textu s jazykovou ušlechtilostí Theodotiona)

V křesťanském prostředí vznikají recenze LXX (potřeba recenze je dána množstvím chyb v opisech) – Origenes ve 3. stol. vytváří pro polemiku se židy Hexaplu, kde v 6 paralelních sloupcích porovnává hebr. text, též přepsaný řec. písmeny, Aquilu, Symmachu, LXX, Theodotiona; ze 3. stol. pochází též Hesychiova recenze (rozšířená v Egyptě) a Lukianova (rozšířená v M. Asii)

4.3.2. Aramejské targumy a Samaritánský Pentateuch

Volné překlady (někdy spíše parafráze) hebr. textu do aramejštiny, vzniklé pro potřeby aramejsky mluvících židů v Palestině (počínaje poexilní dobou), zpočátku tradované ústně v synagogách, později (cca od 1. stol. po Kr.) zapsané – nejvýznamnější je Onkelův targum k Pentateuchu (z 1. či 2. stol. po Kr., pís. podoba z. 5. stol.) a targum Jonathana ben Uzziela k Prorokům (pís. podoba asi ze 6. stol.)

Hebr. Pentateuch v osobité samaritánské verzi byl koncem 1. stol. př. Kr. přeložen do samaritánského dialektu, blízkého aramejštině

4.3.3. Latinské překlady

Pro latinsky mluvící křesťany v sev. Africe a na Apenin. poloostrově byla ve 2.-3. stol. po Kr. přeložena celá bible ze LXX do latiny; existovaly zřejmě 2 verze starolatinského překladu (Vetus Latina) – africká a evropská; dochovány jen ve zlomcích a v citátech církv. Otců, kritické vydání připravují v současnosti benediktini z Beuronu

Revizí značně rozrůzněných lat. překladů pověřil koncem 4. stol. papež sv. Damasus svého sekretáře sv. Jeronýma (347-420), který po Damasově smrti pokračuje v práci v Betlémě; reviduje starolat. verzi NZ a Žaltáře, verzi LXX a Theodotiona v deuterokan. částech Est a Dan, z hebr. překládá všechny protokan. knihy, z aram. Tob a Jdt; jazykově se přizpůsobuje zčásti lidovému rázu starolat. překladu, ale jeho latina je plynulá a elegantní, jednoduché hebr. věty vyjadřuje souvětími, stejné výrazy synonymy, nejkvalitněji jsou přeloženy dějepisné knihy

NZ převzat velmi brzy, SZ se však prosazoval dosti těžko, 200 let se zároveň používala Vetus Latina, až zač. 7. stol. preferuje Jeronýmův překlad v Římě sv. Řehoř Vel.; od té doby se stává obecně rozšířeným a užívaným – Vulgata; velké množství variant v opisech si vyžádalo několik revizí (ve středověku Alkuinova či revize paříž. univerzity) Trident. koncil rozhoduje r. 1546 o vydání opravené Vulgaty – dochází k tomu však až za Sixta V. r. 1590 (Vulgata Sixtina) resp. definitivně za Klementa VIII. 1592 (Vulgata Sixto-Clementina)

Trident. koncil zároveň r. 1546 dekretem *Insuper* prohlašuje Vulgatu za překlad z juridického hlediska autentický, tj. spolehlivý co do víry a mravů a jako takový vhodný k veřejnému užívání (v rámci latinských překladů, vzhledem k latině jakožto oficiálnímu jazyku církve)

Mezi nejvýznamnější rukopisy Vulgaty patří Amiatinský kodex ze 6. stol. (původně v klášteře na hoře Amiato u Sieny, dnes ve Florencii); kritickým vydáním Vulgaty, které má s maximální přesností zrekonstruovat původní Jeronýmův překlad, pověřil sv. Pius X. r. 1907 benediktiny na Aventinu v Římě

Od tohoto díla je třeba odlišit tzv. Neovulgatu, která sice vychází ze Sixto-Klementinské Vulgaty, ale představuje její dalekosáhlou revizi na základě novějších poznatků biblických věd – tam, kde se Vulgata liší od originálního hebr. textu či ho nepřesně vystihuje; Neovulgata vyšla r. 1979 s předmlouvou Jana Pavla II. jako výsledek práce komise ustavené Pavlem VI. r. 1965

4.3.4. Překlady syrské a koptické

V Sýrii (území na sever a severovýchod od Palestiny, kam se křesťanství rozšířilo už v apoštol. době) byly ve 2. stol. po Kr. přeloženy posv. knihy do místního jazyka – syrského

dialektu aramejštiny; překlad byl pořízen z originálu a brzy byl všeobecně užíván – odtud jeho jméno: Pešitta, tj. “obecná” (syrská Vulgata); nejstarší kodex Pešitty je ze 6. stol., uložen v Londýně; při pozdějším rozdělení syr. církve na část monofysitskou a nestoriánskou vzniklo i dvojí podání Pešitty

Ve 3. stol. v Egyptě (tehdejší kolébce mnišství) začínají vznikat překlady Písma sv. do koptštiny (arab. Qupt odvozeno z řec. Aigyptos); byly pořizovány ze LXX, a to v několika dialektech podle příslušných oblastí (např. severní – bohairický, jižní - sahidický)

4.3.5. Překlady staroslověnské a české

Nepatří mezi starověké – pro své poměrně pozdní datum vzniku nemají pro textovou kritiku tak velký význam, ale jsou důležité pro brzké rozšíření Bible ve slovan. oblasti; sv. Cyril a Metoděj přinášejí na Moravu překlad evangelií v lidové slovanské řeči a na Moravě překládají (převážně z řečtiny) žaltář a knihy čtené při liturgii; sv. Metoděj na sklonku života údajně přeložil celé Písmo sv. (kromě 1 a 2 Mak); ze staroslověn. překladu dochována evangelia v hlaholských kodexech z 11. stol.

Formace češtiny jako samostatného jazyka si vyžádala brzy též český překlad – ve 12. stol. zřejmě už existoval překlad evangelií, žaltáře a dalších bohoslužebných textů; ve 14. stol. shromažďuje dotud pořízené překlady první kompletní český biblický rukopis: Bible Leskovecko-Drážďanská (shořela r. 1914 v Lovani); zač. 15. stol. vznikají další rukopisy: Bible Litoměřicko-Třeboňská, Hlaholská a Olomoucká

Po vynálezu knihtisku vychází velmi brzy NZ, žaltář a r. 1488 kompletní Bible Pražská (spolu s Kutnohorskou z r. 1489 jediná slovanská biblická inkunábule); mezníkem v českých překladech je Kralická Šestidílka – dílo Jednoty bratrské z let 1579-1594; jde o překlad z orig. jazyků po stránce jazykové dosti kvalitní; v 17. a 18. stol. vzniká v katol. prostředí Bible Svatováclavská – překlad 3 jezuitů z Vulgaty, literárně souměřitelný s Biblí Kralickou; katolické překlady SZ ve 20. stol. – Hejčlův, Hegerův, Bognerův (kompletní jen knihy rozjímavé a prorocké); významným plodem ekumenické spolupráce je Český ekumenický překlad celé Bible z r. 1979

6. Historie biblického textu

6.1. Dějiny textu SZ

Biblické jazyky a psací materiál

V této kapitole se chceme seznámit s dějinami biblického textu, ale též s jeho překlady. Staré zachované rukopisy nejsou jen pomníky dávné minulosti, ale také pracovní pomůcky, kterých užívá biblistika při rekonstrukci textu i při výkladu. Nezachoval se nám originál SZ ani NZ. Proto je úkolem badatelů stanovit pomocí vědeckých metod text originálu, pokud je to možné. Na stanovení původního textu se podílí textová kritika, která zjišťuje, jaká slova, jaká písmena byla v původním textu. Literární kritika pátrá po autorovi knihy a po jejích pramenech. Exegeze hledá a stanoví smysl textu. Není to snadné, vždyť mezi dobou vzniku originálu a zachovanými texty Bible máme vzdálenost několika století. Např. u NZ je to vzdálenost 250 let, což je však vzdálenost mnohem menší, než jaká je mezi originály a texty klasické literatury. Tak např. mezi Aristotelovými originály a zachovanými nejstaršími rukopisy jeho textů je mezera 900 let, u Tacita 850 let, u Homéra asi

1800 let. Tak můžeme bez rozpaků tvrdit, že nejlépe zachovaný text je text Bible a především NZ.

Bibliční spisovatelé užívali tři řeči: hebrejštiny, aramejštiny a řečtiny. Tyto jazyky nazýváme biblickými. Naše znalost hebrejštiny je fakticky odkázána na SZ, protože mimobiblické písemné památky nejsou četné. Nejstarší mimobiblický text pochází z r. 850 př. Kr. Je to nápis na pamětním kameni moábského krále Mesy, jemu je blízký známý nápis na východu z kanálu rybníku Siloe. Z pozdější doby jsou to ostraka ze Samaří, mince, pečetě, nápisy na hrobech a v synagógách. Dalším obohacením jsou rukopisy z Qumránu.

Hebrejštiny

Hebrejštiny patří do velké rodiny semitských jazyků, a sice k tzv. kananejské formě; je to severozápadní skupina. Vyvinula se z pozdní kananejštiny. Název jazyka pochází ze slova héber. První stopy kananejské řeči s hebrejskými idiomaty byly objeveny v Ráz Šamra (Ugarit) ve 20. stol. př. Kr. V biblické hebrejštině můžeme rozlišit tři období. První od Mojžíše do počátku království (asi 1500-1000 př. Kr.) - archaická forma (srov. Zpěv Debory). - Druhé od počátku království do babylónského zajetí (r. 1000-586 př. Kr.). Je to zlatý věk hebrejštiny. Nejlepším klasikem byl Izaiáš. - Třetí - je to doba od babylónského zajetí. Jazyk je porušen častými arameismy a grécismy.

Hebrejské písmo postupuje zprava doleva, tedy obráceně než naše. Čtvercové (kvadrátové) písmo, které nalézáme v biblických textech, přešlo z aramejštiny, která byla úřední řečí světové Perské říše v 5. stol. př. Kr. Předtím používala hebrejštiny hranatého písma, které je ještě nyní v užívání u Samaritánů. Je to fénické písmo, které se rozvinulo v 13. stol. př. Kr. v Ugaritu, jemu děkuje také hebrejštiny za svých 22 konzonantních liter. Toto písmo převzali Izraelité po opanování Kanaánu. Můžeme si položit otázku, jakého písma používal Mojžíš. V jeho době se užívalo v mezinárodním styku babylónského klínového písma. Je možné, že se s ním Mojžíš jako egyptský vzdělanec seznámil. Na počátku 20. stol. bylo objeveno tzv. protosinajské písmo. Toto písmo bylo nalezeno na Sinajském poloostrově. Je to abecední písmo, kterým se psalo zleva doprava. Americký archeolog W.F. Albright se domnívá, že Mojžíš užíval tohoto písma, které bylo později v Kanaánu zatlačeno fénickým písmem, jež také někteří nazývají kananejským.

Všimněme si nyní několika základních rysů semitských jazyků, tedy i hebrejštiny.

Charakteristickým prvkem hebrejštiny je základní význam slova, který je určen jeho souhláskami (konzonantami), tvoří tzv. "kořen", který je zůstávajícím prvkem ve slovesech, u podstatných i přídavných jmen. Proto se také hebrejská abeceda skládá pouze ze souhlásek. Samohlásky jsou druhotné a přechodné prvky. Dnešní znaménka pro samohlásky pocházejí teprve ze 7.-9. stol. po Kr. od masoretů. Gramatika má celkově odlišnou strukturu. Nemá skloňování, jak jsme zvyklí. Sloveso má mnoho komplikovaných forem. Čas zaznamenává pouze dvě rozlišující formy - dokonavou a nedokonavou. Skladba nezná vedlejší věty. Nezná ani různá pomocná slovesa. Svět představ a myšlení je jiný než indoevropský. Jejich myšlení je konkrétní. Sama formální stránka jazyka nedává možnost k složitým spekulacím.

Aramejštiny

Aramejštiny je druhou biblickou řečí. V 8. stol. př. Kr. se rozšířila v celém Předním Orientě a stala se později úřední řečí, tj. v Arábii, Malé Asii a v Egyptě. Na konci 8. stol. znala aramejsky jen izraelská knížata. Po zajetí se situace značně změnila, znalost aramejštiny se stále zvětšovala. Po několik století byla Palestina dvojjazyčnou zemí. Počet navrátilců se Židů byl menší než dosavadních kolonistů a tak začíná aramejštiny převládat a v době Makabejců se prosazuje v plné míře. Hebrejštiny se stává liturgickou řečí a jazykem učenců. Aramejštiny, její galilejský dialekt, byla mateřštinou Ježíše Krista. V Bibli jsou aramejsky napsány některé pasáže. Nejprve se objevují jednotlivá slova: Gn 31,47; dále úseky Dan 2,4-7,28; Ezd 4,8-6,18; 7,12-27.

Mnozí badatelé zastávají názor, že knihy Tob a Jdt byly původně napsány aramejsky. Aramejštiny byla vyvinutější a elastičtější než hebrejštiny. Také NZ předává mnohá aramejská slova a jména: např. Kefa, Safira, Hakeldama, Bethesda, Golgotha, Gabatha, abba, raboni, mamona; nebo i krátké věty přímé řeči Ježíše Krista: Effeta; Talita qumi; Elohi, Elohi, lena sabaqtani.

Řečtina

Řečtina je třetím biblickým jazykem. Řecky byly napsány knihy: Moudrosti, 2. Makabejská a kanonický text NZ (předpokládá se původní znění mnoha částí evangelií i jiných novozákonních spisů v hebrejštině či aramejštině). Poměrně dlouho i teologické kruhy považovaly řečtinu Bible za zvláštní posvátnou formu jazyka a kritičtí filologové ji pokládali za židovsko-řecký dialekt. Tato extrémní mínění neměla po ruce k srovnání žádné mimobiblické texty. Objevy papyrů v 19. a 20. stol. nám pomohly objasnit celý problém. Jedná se o řečtinu, kterou užíval celý Východ. Biblická řečtina je druhem helénistické řečtiny, je to tzv. "koiné dialektos", společný jazyk národů východního Středomoří v době od Alexandra Velikého až do 5. stol.

Také řečtina užívá abecedy, která pochází z fénického písma. Koiné je zjednodušená klasická řečtina. *Pomůcky ke studiu biblických jazyků:*

Klíma - Segert: Mluvnice hebrejštiny a aramejštiny, Praha 1956;

B. Pípal: Hebrejsko-český slovník k SZ, Praha 1965;

P. Vais: Koiné, 1934;

J.B. Souček: Řecko-český slovník k NZ, Praha 1961.

Psací materiál a potřeby

Prvním materiálem byl kámen; tak i Mojžíš píše zákon na kamenné desky. U proroků (Iz 30,8, Hab 2,2) se může jednat o dřevěné tabulky potažené voskem. Psalo se také na hliněné tabulky (objevy v Lakiši). Nejvhodnějším psacím materiálem v období vzniku Bible byl papyrus, zvířecí kůže a pergamen. Papyrus byl vyroben z vláken rákosu cyperus papyrus z Nilské delty. Řekové tuto rostlinu nazývali byblos. Nejstarší papyrus pochází z V. dynastie faraónů okolo r. 2750 př. Kr. Přestalo se ho užívat mezi 13. a 15. stol. - Zvířecí kůže se používala také v Egyptě a v Předním Orientě. Židé vyžadovali, aby kůže pocházely z "čistých zvířat", tj. z telete, ovce a kozy. Pozdější tradice připouštěla, aby se v liturgii použily pouze texty psané na kůži. Nejstarší zachovaný biblický text psaný na kůži je svitek Izaiáše z 2. stol. př. Kr. z Qumránu.

Pergamen se objevuje v 3. až 2. stol. př. Kr., je to speciálně zpracovaná tenká vrstva zvířecí kůže. Město Pergamos bylo hlavním střediskem jeho výroby. Protože byl pergamen trvalejší, hladší a světlejší barvy, vytlačil ve 4. stol. papyry. Sám byl vytlačen papírem.

Uvedený materiál se po popsání svinoval do role - svitků. Později se objevují papyrové tabulky, z kterých se skládají papyrové kodexy - předchůdci knih. Psalo se nejprve tuší a později inkoustem. Psacím náradím pro kámen a destičky z vosku nebo hlíny byla různá rydla. Na papyr a kůže se psalo seříznutými stébly rákosu, později ptačími brky a nakonec perem.

Hebrejské rukopisy a kodexy SZ

Zachované svitky rukopisů biblických textů nám dovolují sledovat vývoj hebrejského textu.

Do prvního období rukopisů SZ můžeme shrnout dobu až do 1. stol. po. Kr. Text procházel mnoha redakcemi, variacemi a úpravami. Pouze částečné srovnání nám umožňují zlomky a svitky objevené v Qumránu a v Judské poušti.

Druhé období: V něm dochází k rozdělení dvou variant. Širší alexandrijská je synagógou po synodu v Jabné eliminována a kratší palestinská verze se v synagóze kodifikuje.

Třetí období: Od 6.-10. stol. se učení Židé snaží zajistit co nejvěrněji text a jeho správné čtení, proto stanoví znaménka pro samohlásky, tzv. masoru ("ohrada"). Je to především dílo tiberiadské školy. Jejich práce je zachována v některých význačných kodexech SZ. Mluvíme o masoretském textu, "TM".

Dalším obdobím jsou tištěné hebrejské Bible, které se objevují v 16. stol. Největším dílem je Velká rabínská Bible od Felixe Pratensise vydaná v Benátkách Danielem Bombergem. Od 18. stol. začínají pokusy vědců o vydání kritického textu SZ. Nejlepším pokusem je čtyřdílné vydání od F. Houbiganta v Paříži r. 1753. Druhým význačným vydáním je kritické vydání oxfordské z r. 1776-80

od B. Kennicotta.

Koncem 19. stol. se objevují nově přepracovaná kritická vydání hebrejského textu v jednotlivých knihách G. Beera a F.J. Delitzsche v Lipsku 1869-1892. V Londýně v r. 1894-1899 vychází TM SZ od Ch.D. Ginsburga.

Nejúspěšnější je vydání R. Kittella z r. 1905, které ve 3. vydání upravil P. Kahle. Toto dílo s novými úpravami slouží jako pomůcka pro studenty a běžnou studijní potřebu.

PŘEHLED KODEXŮ A ZLOMKŮ UŽÍVANÝCH PŘI TEXTOVÉ KRITICE:

- Kodex (C) z Káhiry, zvaný podle Mošeho ben Ašera, který jej opsal a opatřil masorou, byl nalezen v Geníze staré káhirské synagógy a pochází z r. 895. (Geníza je prostor, kam se "pohřbívaly" liturgické texty, které již nemohly sloužit.) Obsahuje "dřívější a pozdější proroky".
- Kodex z Aleppa - pochází od Árona ben Moše ben Ašer z 10. stol. Je v jeruzalémském muzeu Ben Zwi. Obsahuje celý SZ. Je to vzorný kodex, podle kterého chce hebrejská univerzita v Jeruzalémě vydat nové kritické vydání SZ.
- Kodex Leningradský (P) z r. 1008 vychází z kodexu Mošeho ben Ašera. Kodex Petropolitanus (P) byl objeven v synagóze na Krymu. Pochází z r. 916. Jemu děkujeme za poznání ěabylónské masory. Obsahuje Izaiáše, Jeremiáše, Ezechiela a 12 proroků.
- Samaritánský Pentateuch je také důležitý rukopis. Byl objeven v r. 1916 v Damašku. Text kolísá mezi LXX a TM. Ve skutečnosti je samaritánský Pentateuch svědkem hebrejské formy, která byla předlohou pro překlad LXX.

Zlomky a některé svitky

Do qumránských objevů neměly fragmenty (zlomky) SZ velký význam pro textovou kritiku starozákonního textu. Před r. 1947 byl nejstarším zlomkem textu SZ Papyrus Nash (čti Náš); jmenuje se podle badatele, který ho našel v Egyptě. Je nyní v univerzitní knihovně v Cambridgi. Obsahuje slova z Ex 20,2 n., Dt 5,6 a násl. (desatero) a Dt 6,4 n., tzv. modlitbu š'ema. W.F. Albright soudí, že je z makabejského období. Objev rukopisů v Qumráně přinesl mnohem větší počet starých textů SZ z doby od 3. stol. př. Kr. do 1. stol. po Kr.

Integrita a autorita hebrejského textu

Text knih SZ prošel během staletí mnoha změnami. Opisovači se dopustili mnoha chyb, jako jsou vynechávky, chyby v punktaci. Nezapomeňme, že se psalo vše dohromady. Slova se od sebe neoddělovala. Také došlo k porušení textu vlivem marginálních vsuvek. Pečlivost, kterou můžeme sledovat v TM, nemůžeme porovnávat s opisovačskou praxí v předchozích obdobích. Přesto qumránské svitky SZ ukazují, že přes velké množství variant nedošlo k opravdovému porušení textu. Největší senzací je, že biblické rukopisy z Qumránu nepřinesly žádnou senzací, ale dokázaly pravdivou integritu hebrejského textu SZ, a tím jen utvrdily autoritu inspirovaného textu.

6.2. Řecký text NZ

Jazyk NZ

Řečtina NZ je totožná s jazykem LXX. Jde tedy o "koiné". Všichni autoři NZ kromě Lukáše byli Židé a přitom čerpali z orální (ústní) aramejské tradice a částečně používali hebrejských a aramejských textů. Citace SZ ve 300 případech pocházejí ze LXX, a to otrocky věrně. Jazyk autorů je znatelně ovlivněn. Semitismy a latinismy, které nacházíme v textu NZ, pocházejí ze společenského života, který byl určován Římem a jeho terminologií.

Rukopisy NZ

Papyry

V textové kritice užíváme pro papyry zkratku P a malé číslo, označující pořadí objevu nebo publikování. Nejstarší papyry pocházejí již z 2.stol.: P³², P⁴⁶, P⁵², P⁶⁴, P⁶⁷. Nejlepší seznam papyrů

NZ publikoval K. Aland:

- P⁵² - nejstarší rukopis NZ - je zlomek Janova evangelia, 18,31-38. Nazývá se Rylandův, podle majitele. Byl nalezen v Egyptě a pochází z počátku 2. stol.
- P⁶⁶ - zv. Bodmer II (uložený v Bodmerově knihovně v Ženevě), pochází z konce 2. stol. Obsahuje Jan 1,1-4,26; 5,3b-4; 7,53-8,11.
- P⁷⁵ - Bodmer XIV-XV, pochází z let 175-225. Obsahuje Lk 3,18-18,18; 22,4-24,53 a Jan 1,1-15,8 (chybí 7,53-8,11).
- P⁴⁵, P⁴⁶, P⁴⁷ - tzv. papyry Chester Beatty, pocházejí ze 3. stol. Byly zakoupeny v Egyptě v letech 1930-31 Angličanem A. Chester Beattym. Obsahují:
 - P⁴⁵ - velké části evangelií a Skutků
 - P⁴⁶ - Listy sv. Pavla
 - P⁴⁷ - Zjevení sv. Jana - neúplné.
- P⁷² - Bodmer VII-VIII. Pochází z 3.-4. stol. Obsahuje list Judův, 1. a 2. list Petřův.

Kodexy

Od 4. stol. se přestává užívat svitků a začíná se psát na listy. Pergamen byl praktičtější po mnoha stránkách, snadněji se z něho dal sestavit kodex. Díky kodexům začínají vznikat větší soubory textů, jako např. evangelia, listy sv. Pavla atd. Protože pergamen byl značně drahý materiál, používaly se i již popsané listy, které se zbavily předchozího zápisu. Jsou to tzv. palimpsesty.

Majuskulní kodexy

Starší skupinu tvoří kodexy psané velkými písmeny - majuskulemi. Do roku 1967 bylo evidováno 250 kodexů. Všimněme si nyní nejnámějších a nejstarších kodexů:

- Sinajský kodex (S nebo 01) byl objeven badatelem K. von Tischendorfem v klášteře sv. Kateřiny na Sinaji v l. 1844-59. Pracovali na něm 3 písaři. NZ obsahuje všechny knihy. Kodex pochází z 2. pol. 4. stol. Je psán ve 4 sloupcích.
- Alexandrijský kodex (A nebo 02) byl v majetku alexandrijského patriarchy. V 17. stol. ho patriarcha Cyril Lukaris daroval anglickému králi Karlu I. Nyní je v Britském muzeu. Obsahuje SZ a celý NZ. Je psán ve 2 sloupcích a pochází ze 4. stol.
- Vatikánský kodex (B - 03) je majetkem vatikánské knihovny. Pochází z Egypta po r. 367. Původně obsahoval celý SZ a NZ, nyní chybí části z listů sv. Pavla a Zjevení. Je psán ve 3 sloupcích.
- Kodex - palimpsest Efrémův (C - 04) je nyní v Bibliothèque Nationale v Paříži. Obsahoval původně celý text Bible. NZ se zachoval více než z poloviny. Pochází z Egypta z 5. stol.
- Kodex Bézův (D - 05) canterburský dostal název podle protestantského teologa T. Bély, který ho daroval do Canterbury. Je dvojjazyčný - latinsko-řecký. Text je psán v jednom sloupci, pochází z Galie z 5. stol.
- Kodex Bézův (D - 06) Klaromontánský je také řecko-latinský. Obsahuje 13 listů sv. Pavla. Je psán v jednom sloupci. Pochází z Itálie z 6. stol.

Minuskulní kodexy

Jsou psány malými písmeny řecké abecedy. Z dějin textu řeckého jazyka víme, že jsou mladší než předchozí řada majuskulních kodexů. Do r. 1967 bylo evidováno 2646 minuskulních kodexů. Asi 50 obsahuje celý NZ. Většina má pouze evangelia. Pak je skupina, která má Skutky apoštolů a katolické listy. 600 kodexů obsahuje soubor listů sv. Pavla a 200 kodexů má knihu Zjevení. Některé kodexy představují velmi starou verzi textu, jako např. kodex Gigas, který pochází z 13. stol. a má text, jehož používal biskup Lucifer (+ 370). Minuskulní kodexy se značí arabskými číslicemi a jsou děleny do skupin. Nejdůležitější je tzv. ferrarská skupina.

RECENZE ŘECKÉHO TEXTU

Zachovaný řecký text můžeme rozlišit do tří základních forem - tzv. rodin. Určují se podle kodexů

A, B, D, tj. Alexandrijského, Vatikánského, Bézova, a označují se řeckými písmeny: K, H, I. Toto rozdělení do tří skupin pochází od význačného badatele H. von Sodena. Předtím se text dělil do dvou skupin (B, S).

Forma K (koiné) je shodná se syrskými překlady (východní).

Forma H (Hesychius, autor recenze), je to tzv. neutrální typ.

Forma I (jeruzalémská) - tato skupina má mnoho pododdělení a představuje západní text.

Tištěný text NZ

Text NZ tištěný řeckými literami vychází v Antverpách r. 1514 v tzv. Complutenské polyglotě. R. 1516 vychází řecký NZ redigovaný Erasmem Rotterdamským. Vydání bylo uspěchané a s mnoha chybami. Tohoto vydání užil pro svůj překlad dr. M. Luther. Ve 4. vydání r. 1551 označil Robert Estienne jednotlivé verše. Slavné vydání řeckého NZ je vydání bratří Elzevirů z Leydenu. Bylo velmi rozšířené a text byl přijat jako všeobecný text NZ, tzv. textus receptus. Byl také přijat Londýnskou biblickou společností, která ho užívala až do 19. stol.

Od 18. stol. začínají pokusy o nové vydání kritického textu NZ. V tomto směru se zasloužili J.J. Wetstein, Konstantin von Tischendorf, B.F. Westcott a F.J.A. Hort. Moderní vydání kritického textu připravil svými pracemi Hermann von Soden. V současné době se prosadila dvě příruční vydání kritického textu NZ. Starší práce evangelického biblisty Erwina Nestlé a katolické vydání A. Merka SI. Merkovo vydání je dvojjazyčné, na jedné straně máme kritický řecký text a na druhé straně kritický latinský text. 9. vydání má i čtení papyrů.

6.3. Biblické překlady

Septuaginta (LXX) a řecké verze

Nejstarší překlad celého SZ je ten, který se nazývá Septuaginta. (*Pozn. V současné době byly nalezeny rukopisy žalmů v koptském překladu téměř o dvě století starší než LXX*). Apokryf List Aristeův, s kterým jsme se seznámili, popisuje legendární vznik tohoto překladu. Aristeus píše v dopise Filokratovi, že na prosbu egyptského krále Ptolemaia II. - Filadelfa (285-246 př. Kr.) bylo posláno z Jeruzaléma do Alexandrie 70 znalců Zákona, kteří na ostrově Faros v průběhu 70 dní přeložili Pentateuch do řečtiny. Aristobulos, židovský filosof z 2. stol. př. Kr. a Josef Flavius tuto událost považují za skutečnost. Filón Alexandrijský potvrzuje existenci překladu knih SZ do řečtiny. V současnosti existují dvě teorie o překladu LXX.

První soudí, že nejprve vznikaly řecké překlady pro liturgickou potřebu (targumy). A LXX vznikla na základě sjednocení těchto jednotlivých překladů v jedno dílo.

Odpůrci této hypotézy namítají, že se nenašly žádné jiné řecké texty, není zmínka o existenci jiných překladů. J.D. Barthélemy OP mluví o tzv. opravách textu, z kterých si vysvětlíme některé varianty v textu, jež vedly zastávce prvního mínění k hypotéze targumů.

Kritická hodnota LXX byla znovu objevena ve světle nálezů biblických papyrů, a především Qumrán Septuagintu rehabilitoval. Papyry, které se objevily, ukázaly, že biblická řečtina byla jazykem východního Středomoří. Ze srovnání mimobiblických a biblických rukopisů se ukazuje, že překladatelé užívali jazyk, kterým se v té době mluvilo. Převážná část "arameismů a hebraismů" neexistuje, neboť se jedná o běžné obraty v koiné. Nejotročtější je překlad Písňe písní a Kazatele. Tvrdá kritika, která vycházela především ze strany některých německých badatelů, ztrácí na významu. Dogma, že jediným představitelem hebrejského textu je zachovaný TM, bylo qumránskými rukopisy vyvráceno. Dnes víme, že LXX měla za předlohu jinou verzi hebrejského textu, která byla známa nejen v Egyptě, ale i v Palestině. (srov. kap. 5, Qumránské dokumenty).

LXX se nyní jeví jako jedolité dílo. Předává nám deuterokanonické knihy SZ v překladu a 2 deuterokanonické knihy (Moudr a 2. Mak) v původním jazyku. LXX se od počátku těšila velké autoritě u Židů, a to nejen v Egyptě, ale i v Palestině. O tom svědčí Filón Alexandrijský a Josef

Flavius. Svatopisci NZ ve 300 citacích z 350 užívají LXX. Křesťané přijali LXX hned od počátku. Téměř všechny překlady SZ do jazyků prvotních církví pocházejí ze LXX. Církevní Otcové přijímali List Aristeův za historicky pravdivý dokument, a proto považovali LXX za inspirovaný text. Jsou to: sv. Justin, sv. Irenej, Klement Alexandrijský, Cyril Jeruzalémský, sv. Ambrož, sv. Hilarius, sv. Augustin. Dokonce i sv. Jeroným, který se teprve později přiklonil k "hebrejské pravdě", a tak ovlivnil celý Západ. Otázku inspirace znovu přezkoumává P. Benoit, ředitel jeruzalémské Biblické školy. Důvod k tomu, že chce uznat inspiraci LXX, nevidí v Aristeově listě, ale v mnoha skutečnostech vnitřně teologických, které potvrzují také výsledky nového vědeckého výzkumu. Právě nové pojetí inspirace (viz dodatky) a formace kánonu SZ mu pomáhají, aby přijal LXX jako inspirovaný text. Vždyť LXX ukazuje teologický vývoj Božího zjevení, proto se o ni opírají hagiografové NZ. Pozitivně se k jeho názoru staví P. Auvray, A.M. Dubarle OP a J.D. Barthélemy.

Rukopisy LXX

PAPYRY - nejstarší jsou z 2. stol. př. Kr. Jsou to:

Papyrus Greek (458) - obsahuje zlomky Dt.

Papyrus Fuad (266) - obsahuje zlomky Gn a Dt.

Oba pocházejí z Egypta.

Z období od 1. stol. př. Kr. do 1. stol. po Kr. řecké fragmenty z Qumránu, části knih Lv, Nm, 12 proroků.

Papyrus Chester Beatty 461-968 jsou části 11 kodexů, které obsahují zlomky z 9 starozákonních knih. Pocházejí z 2.-4. stol.

Hlavní kodexy LXX

Kodex Sinajský

Vatikánský

Alexandrijský

Efrémův

RECENZE ŘECKÉHO TEXTU:

Známe prakticky tři velké recenze textu LXX:

Hesychiova recenze v Egyptě,

Luciánova recenze v Konstantinopoli a Antiochii,

Origenova recenze v Palestině (její ukázkou je Origenova hexapla).

Origenova hexapla

Velký exegeta Órigenés Adamantius z Cesareje Palestinské si dal za úkol (v letech 228-240) očistit text LXX. Provedl kritické srovnání s hebrejským textem a s novějšími řeckými překlady Aquilovým, Symmachovým a Teodociánovým. Jmenované dílo dosáhlo 50 fólií. Nazývá se hexapla (ta hexapla biblia), česky bychom řekli "šesterka", podle šesti sloupců srovnávaných textů.

1. sloupec - hebrejský text
2. sloupec - přepsaný hebrejský text do řecké abecedy
3. sloupec - překlad Aquilův
4. sloupec - překlad Symmachův
5. sloupec - LXX
6. sloupec - překlad Teodociánův

U některých knih se objevuje ještě jeden sloupec, nebo dokonce dva s anonymními překlady. Diakritickými znaménky označoval Órigenés varianty v řeckém a hebrejském textu. Tato znaménka

(srov. Höpfl, str. 289) se nazývala astarchioa, podle alexandrijského filologa. Zkráceným dílem byla Tetrapla (měla 4 sloupce). 2 hebrejské sloupce byly vypuštěny. Originály se nezachovaly. Opisy máme v některých kodexech, ale ne celé dílo. Hesychiova recenze ze 4. stol. (Hesychius + 311) je srovnání LXX s hebrejským textem. Recenze užívala kodexu B. Luciánova recenze (Lucián + 312) poopravila řecký text blízký kodexu B vzhledem k hebrejskému textu.

Tištěný text LXX

Ze starých tisků je nejslavnější vydání LXX v polyglotě v Alcalé pod vedením kardinála Ximenese v letech 1514-17. Sixtinské vydání za Sixta V. je z r. 1587. Je to vlastně text kodexu B. Toto vydání představovalo tzv. přijatý text. Kritické vydání LXX pro studenty a duchovní je vydání A. Rahlfsa z r. 1935 ve Stuttgartu. Opírá se o 3 nejdůležitější kodexy A, B, S.

Latinské překlady

Již v době sv. Augustina bylo na Západě několik latinských překladů.

Vetus latina

Je celkem jisté, že již v 2. stol. byla celá latinská Bible. Jazyk těchto překladů je lidový a věrně podává text LXX. Předloha měla lepší text než kodex B. Text se blíží kodexu D. Předjeronýmorské překlady nazýváme "vetus latina", můžeme říci starolatinské. A podle dvou oblastí mluvíme o afrických překladech zv. "Afra" a evropských zv. "Itala". Zachovaly se také kodexy starolatinského textu z 4.-7. století. Je to např. Würzburgský kodex, Vídeňský kodex, kodex z Vercelli, kodex z Verony.

Beuronští benediktíni pracují na kritickém vydání starolatinského překladu (VL).

Vulgáta

Papež Damas (366-384) pověřil překladem Bible do latiny sv. Jeronýma. Byl to jeden z největších učenců 4. stol. Znal nejen latinu, ale i řečtinu a hebrejštinu. Sv. Jeroným pocházel ze Stridonu v Dalmácii, kde se narodil asi r. 347. V letech 359-367 žil v Římě. Hebrejštinu se naučil přímo v Palestině, kde se stýkal s učenými rabíny. Za druhého pobytu v Betlémě začal pracovat na překladu SZ. Později odešel do Cesareje, kde měl možnost využívat tamější velké knihovny.

Roku 390 začal překlad protokanonických knih z hebrejštiny, z textu, který je velmi blízký TM. Sám říká, že přeložil knihy SZ z hebrejštiny, aby Židé nadále neuráželi Církev, že má nepravé Písmo svaté.

Dílo sv. Jeronýma zasluhuje plnou úctu. Nejlepší je překlad Pentateuchu. Již ne tak šťastně přeložil knihy proroků. Tobiáš a Judit byly přeloženy ve spěchu a nepovažoval je za rovnocenné s knihami protokanonickými. Pod vlivem rabínů se přiklonil ke kratšímu, palestinskému kánonu.

Jeronýmův překlad NZ byl rychle rozšířen a uznán v celé latinské Církvi. Překlad SZ zápasil se starolatinským překladem. Dokonce ještě ve 12. stol. nacházíme kodexy s částmi knih podle Vulgáty a z části v starolatinském překladu. Tak např. v liturgických knihách v graduálech nacházíme části textu VL. Můžeme klidně tvrdit, že v 7. stol. se stal Jeronýmův překlad nejrozšířenějším a nejužívanějším textem. To naznačuje i název překladu Vulgáta. Velkou zásluhu na rozšíření má také císař Karel Veliký.

Recenze Vulgáty

V období 5.-9. stol. dochází k několika recenzím, které mají text očistit a vrátit mu původní tvář.

KODEXY VULGÁTY:

Kodex F - uchovávaný ve Fuldě, reprezentuje první recenzi biskupa Viktora z Capui (Itálie) ze 6. stol.

Kodex A - (Amienský) - recenze opata Kassiodora z Viviers ve Francii, pochází ze 6. stol.

Kodex C - recenze španělského biskupa Peregrina z 9. stol.

Kodex K - (Carolus)

Kodex P - (Paulinus)

Kodex R - (Rorigonis)

Tyto 3 kodexy představují karolínskou recenzi jáhna Alkuina z 9. stol.

Tištěný text

Vulgáta byla také první tištěnou Biblií, tiskl ji sám Guttenberg v Mnichově v letech 1452-56 ve dvou dílech. Latinský text se opíral o tzv. Pařížskou Bibli.

Nejznámějším je vydání Roberta Estienna z Paříže 1538-40. SZ na verše rozdělil Santes Pagnini OP. Tisk umožnil množství nových vydání, které také rozmnožily různost textů.

Tridentský koncil a Vulgáta

Velká různorodost v latinském textu Bible vedla otce Tridentského koncilu k řešení tohoto problému. Synod prohlašuje text Jeronýmova překladu za shodný s originálem a tedy za autentický. Latinský text Vulgáty se stává úředním textem Církve. Dekret nemá dogmatický, ale disciplinární charakter. Koncil uložil Apoštolské stolici, aby vydala nové, opravené vydání Vulgáty. Jmenovaná komise vedená kardinálem A. Caraffou využila již rozpracovaného díla J. Hentena OP Komise se při vydání opírala o staré latinské kodexy Vulgáty A, C atd. Práce byla skončena 1588. Bible byla vytištěna za papeže Sixta V. v r. 1590. Nové moderní kritické vydání začali publikovat angličtí badatelé J. Wordsworth a H.J. White. Práce byly ukončeny r. 1954. Římské opatství sv. Jeronýma OSB pracuje na novém kritickém vydání Vulgáty od r. 1926 z pověření papeže Pia XI.

NEOVULGÁTA

Roku 1965 ustanovil papež Pavel VI. speciální komisi, která připravuje text přepracovaný vzhledem k originálním jazykům Bible. Předsedou komise byl jmenován zesnulý kardinál A. Bea SI. S textem Neovulgáty se setkáváme v nových liturgických knihách.

Staré překlady Bible

Syrské

První velkou a cennou skupinu představují syrské překlady. Nejdůležitější je překlad zv. Pešitta. Pochází z 1. nebo 2. stol. po Kr. Překlad vychází z hebrejského textu.

Arabské

Tvoří velkou skupinu překladů Bible. Nejstarší jsou z 10. stol. Překlady se opíraly o hebrejský, řecký, a dokonce i latinský text.

OSTATNÍ STARÉ PŘEKLADY VYCHÁZEJÍ Z ŘECKÉ LXX. Jsou to:

Etiopský překlad

ze 4.-7. stol.

Arménský překlad

vznikl za patriarchy Izáka Velikého (390-440). Je skutečně dobrý a pěkný.

Gótský překlad

je dílem ariánského biskupa Vizigótů Wulfily. Zachovaly se pouze zlomky. Pochází ze 4. stol.

Staroslověnský překlad

připisuje se našim věrozvěstům sv. Cyrilu a Metodějovi. Překlad vychází z Luciánovy recenze LXX. Cenné zlomky evangelií jsou v Leningradě a ve Vatikáně. Jsou publikovány v kodexu Assemaniho.

Gruzínský překlad

z 5. stol. Nejstarší kodex je na hoře Athos.

Novodobé překlady Bible

Německé překlady

Protestanté užívali až do nedávné doby překladu dr. M. Luthera. Lutherova Bible (NZ přeložen r. 1525 a SZ r. 1545) je nejrozšířenějším německým textem Bible.

Z katolických překladů má asi 100 vydání překlad J. Dietenbergera z r. 1534 v Mnichově. Známy a velmi rozšířené je překlad J.F. Allioliho (Landshut 1830-32). V nové době nesmíme zapomenout na Parschovu Die Klosterneuburger Bibel, Bonner-Bibel s komentářem, Echter Bibel (1948), Regensburger Neuer Testament (1938).

Anglické překlady

Nejrozšířenější byl překlad Vulgáty, tzv. Reims-Douay Version z 16. stol. Překlad vznikl ve Francii, v kruzích katolických emigrantů. Westminster Version je překlad z originálních jazyků z r. 1913. Nový překlad Vulgáty vydal R. Knox po 2. světové válce.

U nekatolíků byl nejrozšířenější překlad z doby krále Jakuba I., tzv. Kings James Version neboli Authorized Version z r. 1611. Toto vydání bylo modernizováno v letech 1881-1895 jako Revised Version. Nové přepracované vydání vychází od r. 1961 jako "New English Bible" a v Americe pod názvem "Revised Standard Version". Bylo přijato i katolíky jako ekumenické vydání.

Francouzské překlady

Z francouzských starých překladů je nejrozšířenější překlad L.I. Le Maistra de Sacy z r. 1672. Tento překlad byl v 18. stol. upraven L.St. Roudetem a vydáván pod názvem Bible de Vence. Z nových překladů vzpomeňme překlad A. Crampona z r. 1904, překlad La Sainte Bible od L. Pirota a A. Clamera z let 1933-1953 a překlad nazvaný Bible kardinála Lienarta, vyšlý v Lille r. 1951. Bible de Jérusalem je nejlepší světový překlad z originálů do moderního jazyka, který pochází z francouzské Biblické školy v Jeruzalémě. SZ vycházel pod vedením P. Rolanda de Vaux OP a NZ redigoval P. Pierre Benoit OP. Tento překlad byl užit jako předloha pro liturgické překlady v Anglii, USA, Irsku a v mnoha dalších zemích.

V r. 1973 vyšlo 2. revidované vydání Jeruzalémské bible, s novými předmluvami.

Nekatolíci užívají překladu Kalvínova pod jménem La Bible de Geneve, který byl modernizován v roce 1910 a vychází jako Version Synodale. Moderní překlad je čtyřsvazková Bible de Centenaire - Bible století.

Ekumenické překlady

Francouzský "Traduction oecuménique de la Bible" je text Jeruzalémské bible.

Italský - La Biblia Concordata, Ravenna 1968.

Anglický - Revised Standard Version, Londýn 1965.

České překlady

(*Literatura: J. Merell: Bible v českých zemích*) První český tištěný překlad pochází z r. 1475 a je to překlad NZ. Celá česká Bible byla vytištěna v Praze r. 1488. Kralická bible vychází v letech 1579-1593.

Nejznámější katolický překlad je Svatováclavská bible z let 1677-1715, dílo otců jezuitů Steiera, Konstance a Barnera. R. 1851 vychází nový český překlad v Praze od Durycha a Procházky. Tento překlad měl několik vydání, poslední vyšlo v r. 1884. V letech 1917-1925 vychází nový český překlad SZ od dr. J. Hejčla a NZ od dr. J.L. Sýkory.

Ve třicátých letech se objevuje překlad NZ od dr. R. Cola a v roce 1948 vychází v Olomouci překlad NZ od P. Škrabala OP. Po stránce kritické je to nejlepší překlad. Nový překlad celého SZ vychází r. 1956, jako posmrtné vydání překladu dr. J. Hegera. Je to překlad z originálních jazyků pod vlivem názorů školy N. Schlögl.

Moderní překlad vydal A. Petru v Římě, typ moderních překladů, které často interpretují biblický text na úkor biblické pravdivosti. Mezi mládeží je oblíben pro svou časovost.

Velkým dílem je překlad Bible, který vydalo československé nakladatelství Kalich. Je to překlad SZ i NZ s kritickými poznámkami k původním textům a s exegetickými vysvětleními. Na díle spolupracovali zástupci mnoha protestantských církví i katolíci. Často je toto vydání označováno za ekumenický překlad, což neodpovídá pravdě. Musíme říci, že jde o překlad československé

evangelické církve, který byl proveden za ekumenické spolupráce. Ekumenické vydání musí obsahovat i deuterokanonické knihy a vysvětlivky, které reprezentují jednotlivé církve.

Ve vydavatelství Charita vyšel neúplný překlad SZ od dr. Bognera, který je žákem italského biblisty světového formátu A. Vaccariho.